WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

OLIY TA’LIMDA TALABALARNING MUSTAQIL TA’LIM KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Omonova Zulxumor Jo’rabek qizi
Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o’qitish metodikasi(tarix)
yo’nalishi 1-bosqich magistranti
@omonovazulxumor66@gmail.com
+998 97 806 23 02

Annotatsiya

Mazkur maqolada oliy ta’lim tizimida talabalarning mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy va pedagogik asoslari tahlil qilingan. Mustaqil ta’limning mazmuni, uning talaba shaxsini rivojlantirishdagi ahamiyati, o‘quv faoliyatini rejalashtirish, axborot manbalaridan samarali foydalanish, tanqidiy fikrlash, o‘z-o‘zini nazorat qilish va ta’lim natijalarini baholash ko‘nikmalarini shakllantirish masalalariga e’tibor qaratilgan. Oliy ta’limda mazkur kompetensiyalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, mustaqil ta’lim, kompetensiya, mustaqil o‘rganish, o‘z-o‘zini boshqarish, tanqidiy fikrlash, raqamli ta’lim, refleksiya, pedagogik texnologiya, ta’lim samaradorligi.

Аннотация

В данной статье анализируются теоретические и педагогические основы развития компетенций самостоятельного обучения студентов в системе высшего образования. Особое внимание уделяется содержанию самостоятельного

обучения, его значению в развитии личности студента, формированию навыков планирования учебной деятельности, эффективного использования информационных источников, критического мышления, самоконтроля и оценки результатов обучения.Разработаны педагогические условия и практические рекомендации, направленные на развитие данных компетенций в системе высшего образования.

Ключевые слова: высшее образование, самостоятельное обучение, компетенция, самостоятельное изучение, самоуправление, критическое мышление, цифровое образование, рефлексия, педагогическая технология, эффективность обучения.

Abstract

This article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of developing students' independent learning competencies in the higher education system. It focuses on the essence of independent learning, its significance in the development of students' personalities, and the formation of skills related to planning learning activities, effectively using information resources, critical thinking, self-monitoring, and evaluating learning outcomes. Furthermore, pedagogical conditions and practical recommendations aimed at developing these competencies in higher education are proposed.

Keywords: higher education, independent learning, competence, self-directed learning, self-management, critical thinking, digital education, reflection, pedagogical technology, educational effectiveness.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil bilim olish qobiliyatini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda axborot hajmining ortib borishi, fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda kasbiy faoliyatga qo'yilayotgan talablarning o'zgarishi mutaxassislardan nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtirishni,

balki yangi bilimlarni mustaqil izlash, tahlil qilish, amaliyotda qo‘llash va o‘z faoliyatini muntazam takomillashtirib borishni talab etmoqda.

Oliy ta’lim jarayonida talaba faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi shaxs sifatida emas, balki o‘z ta’lim faoliyatini tashkil etuvchi, o‘quv maqsadlarini belgilovchi, tegishli manbalarni tanlovchi va o‘zlashtirish natijalarini baholovchi faol subyekt sifatida shakllanishi zarur. Shu nuqtayi nazardan, mustaqil ta’limni samarali tashkil etish va talabalarda mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni mamlakat ta’lim tizimining asosiy huquqiy negizini belgilaydi. Mazkur qonun ta’lim jarayonini tashkil etish, ta’lim oluvchilarning huquqlari va ta’lim tizimini rivojlantirish bilan bog‘liq masalalarni o‘rganishda muhim normativ asos bo‘lib xizmat qiladi.

Mustaqil ta’limning ahamiyati, ayniqsa, kredit-modul tizimi sharoitida yanada ortadi. Bunday sharoitda talabaning auditoriya mashg‘ulotlaridan tashqari o‘z ustida ishlashi, belgilangan topshiriqlarni mustaqil bajarishi, ilmiy adabiyotlarni o‘rganishi va o‘zlashtirgan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo‘llay olishi ta’lim natijalariga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Shu sababli oliy ta’limda mustaqil ta’limni faqat topshiriqlarni auditoriyadan tashqarida bajarish jarayoni sifatida emas, balki talabaning intellektual, tashkiliy, axborot bilan ishlash va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini rivojlantiruvchi yaxlit pedagogik jarayon sifatida o‘rganish muhimdir.

Mustaqil ta’lim muammosi pedagogika, psixologiya va ta’lim metodikasi fanlarida keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biridir. Ushbu masalani ilmiy jihatdan tahlil qilishda mustaqil o‘rganish, o‘z-o‘zini boshqarib o‘rganish va kompetensiyaviy yondashuvga oid nazariy manbalar muhim ahamiyat kasb etadi.

D. R. Garrisonning “Self-Directed Learning: Toward a Comprehensive Model” nomli ilmiy maqolasida mustaqil o‘rganish jarayonining muhim jihatlari tahlil qilinadi. Muallif mustaqil ta’limni o‘quv faoliyatini boshqarish, o‘z-o‘zini nazorat qilish va o‘rganishga bo‘lgan motivatsiya bilan bog‘liq holda izohlaydi. Ushbu yondashuv talabaning mustaqil ta’lim faoliyatida faqat topshiriqni bajarishi emas, balki o‘rganish maqsadini anglashi va o‘z faoliyati uchun mas’uliyatni his etishi zarurligini ko‘rsatadi.

B. J. Zimmerman tomonidan ishlab chiqilgan o‘z-o‘zini boshqarib o‘rganish nazariyasi ham mazkur muammoni tushuntirishda muhim o‘rin tutadi. Olimning “Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview” maqolasida o‘quv faoliyatini rejalashtirish, uni bajarish jarayonini kuzatish va natijalarni tahlil qilishning ahamiyati yoritilgan. Ushbu qarashlar asosida mustaqil ta’lim kompetensiyasini talabaning o‘z o‘quv faoliyatini maqsadli tashkil etish va boshqarish qobiliyati sifatida talqin qilish mumkin.

M. S. Knowlesning mustaqil o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarida ta’lim oluvchining o‘z ehtiyojlarini anglash, o‘quv maqsadlarini belgilash, zarur resurslarni tanlash va ta’lim natijalarini baholashdagi faol ishtiroki muhim hisoblanadi. Bu yondashuv oliy ta’lim talabalarining mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etishda shaxsiy mas’uliyat va tashabbuskorlikni rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

J. Biggs va C. Tangning oliy ta’limda samarali o‘qitish va o‘rganishga bag‘ishlangan tadqiqotlarida ta’lim maqsadlari, o‘quv faoliyati va baholash o‘rtasidagi o‘zaro muvofiqlik masalasi yoritilgan. Ushbu qarashlar mustaqil ta’lim topshiriqlarini fan bo‘yicha kutilayotgan natijalar bilan bog‘lash, topshiriqlarning murakkabligini bosqichma-bosqich oshirish va baholash mezonlarini oldindan belgilash uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Tarix ta’limi nuqtayi nazaridan S. Wineburgning tarixiy tafakkurga oid tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Olim tarixiy manbalarni tahlil qilish, dalillarning ishonchliligini tekshirish va tarixiy hodisalarni muayyan davr sharoitida talqin etish

ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Bu yondashuv mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning tayyor ma’lumotlarni takrorlash bilan cheklanib qolmasdan, tarixiy dalillar asosida mustaqil xulosalar chiqarishiga yordam beradi.

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida ham talabalarning mustaqil ta’limini tashkil etish, tarixni o‘qitish metodikasini takomillashtirish va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanishga oid tadqiqotlar mavjud. Jumladan, tarixni o‘qitish orqali talabalarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga bag‘ishlangan mahalliy ilmiy maqolalar mazkur mavzuni milliy ta’lim amaliyoti bilan bog‘lash imkonini beradi.

Xulosa va tavsiyalar

Oliy ta’limda talabalarning mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirish ta’lim sifatini oshirish, talabalarning intellektual faolligini kuchaytirish va ularni uzluksiz bilim olishga tayyorlashning muhim omillaridan biridir. Mustaqil ta’lim talabaning faqat auditoriyadan tashqarida topshiriq bajarishini emas, balki o‘z o‘quv faoliyatini rejalashtirishi, boshqarishi, tahlil qilishi va takomillashtirib borishini ham anglatadi.

Nazariy manbalar tahlili mustaqil ta’lim kompetensiyasini motivatsion, kognitiv, tashkiliy, axborot-raqamli va refleksiv-baholash komponentlari orqali tavsiflash imkonini beradi. Ushbu komponentlar talabaning mustaqil bilim olish jarayonini yaxlit tizim sifatida tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, oliy ta’lim fanlarining o‘quv dasturlarida mustaqil ta’limning maqsadi, kutilayotgan natijalari, topshiriqlari va baholash mezonlari o‘zaro uyg‘unlashtirilishi lozim.

Ikkinchidan, talabalarga beriladigan mustaqil topshiriqlar reproduktiv vazifalardan boshlab tahliliy, muammoli va ijodiy topshiriqlargacha bosqichma-bosqich murakkablashtirilishi maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, elektron kutubxonalar va raqamli ta’lim platformalaridan

foydalanish bilan bir qatorda axborotning ishonchliligini tekshirish, akademik halollik va to‘g‘ri iqtibos keltirish ko‘nikmalariga ham e’tibor qaratish zarur.

To‘rtinchidan, talabalar faoliyatini baholashda faqat yakuniy natijani emas, balki topshiriqni rejalashtirish, manbalardan foydalanish, mustaqil xulosa chiqarish va o‘z faoliyatini tahlil qilish jarayonlarini ham hisobga olish kerak.

Beshinchidan, mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlarning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlari tashkil etilishi, aniq mezonlar belgilanishi va natijalar tegishli usullar bilan tahlil qilinishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, talabalarning mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantirish oliy ta’limda bilimlarni o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonlarini o‘zaro birlashtirishni talab qiladi. Taklif etilgan komponentlar va pedagogik tavsiyalar oliy ta’lim fanlarida, jumladan, tarix ta’limida mustaqil ta’limni takomillashtirishga qaratilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son. URL: https://lex.uz/uz/acts/-5013007
2. Garrison, D. R. Self-Directed Learning: Toward a Comprehensive Model // Adult Education Quarterly. — 1997. — Vol. 48, No. 1. — P. 18–33. DOI: https://doi.org/10.1177/074171369704800103
3. Zimmerman, B. J. Becoming a Self-Regulated Learner: An Overview // Theory Into Practice. — 2002. — Vol. 41, No. 2. — P. 64–70. DOI: https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2
4. Knowles, M. S. Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers. — Chicago: Follett Publishing Company, 1975.

5. Biggs, J., Tang, C. Teaching for Quality Learning at University: What the Student Does. — 4th ed. — Maidenhead: Open University Press, 2011.
6. Wineburg, S. Historical Thinking and Other Unnatural Acts: Charting the Future of Teaching the Past. — Philadelphia: Temple University Press, 2001.
7. OECD. OECD Learning Compass 2030. URL: https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html
8. Yo‘ldoshev, J. A. Tarix o‘qitish metodikasi. — Toshkent: Innovatsion rivojlantirish nashriyot-matbaa uyi, 2023.
9. G‘aniyev, S. T. Methods of Developing Students’ Independent Work Skills Through Teaching National History in Higher Educational Institutions // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. — 2023. — No. 12. — P. 22–25.
10. Islomova, N. Talabalarda mustaqil ta’lim kompetensiyasini rivojlantirishda shaxsga yo‘naltirilgan ta’limning pedagogik imkoniyatlari // Наука и инновации. — 2026. — Vol. 4, No. 5. — P. 30–32.